

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารที่ยังมีใ้คงไว้

เอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1 เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ค.8/3 เรื่องตั้งกรรมการรองคมนตรีตรวจงบประมาณเงินแผ่นดิน
(19 ม.ค. 2466 - 21 ส.ค. 2467)

ค.14/1 ปีที่ 1 ฎีกาเงินต่างประเทศ พ.ศ. 2464 (11 ก.ค. -
24 ธ.ค. 2464)

ค.14/1 ปีที่ 2 ฎีกาเงินต่างประเทศ 3 ล้านปอนด์ (พ.ศ. 2466)
(21 ธ.ค. - 16 มี.ค. 2466)

ค.21/1 ปีที่ 1 สภาการคลัง (12 ส.ค. 2465 - 12 ก.ย. 2469)

ค.21/2 ปีที่ 2 สภาการคลัง (25 ธ.ค. 2465 - 18 ต.ค. 2466)

2 เอกสารรัชกาลที่ 7 กระทรวงกลาโหม

ก.1/9 แก้ไขเปลี่ยนแปลงราชการทหารบกเพื่อเข้าสู่ดุลยภาพ และเรื่อง
โครงการทหาร พ.ศ. 2475 (26 มี.ค. 2468 - 21 มี.ย.
2475)

3. เอกสารรัชกาลที่ 7 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

ค.1/3 เรื่องยุบ และตั้งตำแหน่งกรมกองต่างๆในกระทรวงพระคลัง
(15 มี.ค. 2468 - 6 ก.ย. 2470)

- ค.1/4 ดำเนินรายงานประชุมสภาการคลัง (14 เม.ย. 2469 - 18 ต.ค. 2473)
- ค.1/31 วางระเบียบรักษารูานะการเงินของแผ่นดิน ฯลฯ (22 ม.ค.- 13 ก.พ. 2472)
- ค.1/36 ประหยัดการจ่ายเงินแผ่นดิน และไม่รับพิจารณาการจ่ายเงิน การจรที่ยื่นทางกรมบัญชีกลาง (17 พ.ย. 2473 - 9 ม.ค. 2475)
- ค.1/37 บันทึกความเห็นนายฮอลล์-แพตซ์ที่ปรึกษาดังว่าควยวิธีการเงิน (24 ธ.ค. - 17 มี.ค. 2473)
- ค.1/39 ขายเหรียญบาท (18 ก.พ. - 17 มี.ค. 2473)
- ค.1/40 ตั้งกรรมการศึกษาการเงินแผ่นดิน (12 - 16 มี.ค. 2473)
- ค.1/42 สภาการคลังรัชกาลที่ 7 (18 มี.ค. 2473)
- ค.1/44 ถอนเงินปอนด์ขอทองคำ (28 ม.ค. 2474 - 16 เม.ย. 2475)
- ค.1/46 รัฐบาลสยามออกจากมาตราทองคำ (14 - 18 พ.ค. 2475)
- ค.14/1 กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนบาทกับเงินต่างประเทศ (21 มี.ค. 2469 - 3 ธ.ค. 2474)
- ค.14/2 รุานะการเงินแผ่นดิน และเงินสเตอร์ลิงกับเรื่องลดราคาเงิน บาท พ.ศ. 2474 (เกี่ยวควยต่างประเทศ) (15 ต.ค. - 3 ธ.ค. 2474)

- ค.14/3 ฐานะการเงินแผ่นดินและเงินสเตอร์ลิงกับเรื่องลดราคาเงิน
บาท พ.ศ. 2475 (เกี่ยวกับต่างประเทศ)
(28 ต.ค. - 11 ก.พ. 2474)
- ค.14/4 ฐานะการเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (17 ธ.ค. - 18 ก.พ.
2474)
- ค.14/5 ฐานะการเงินแผ่นดิน และเงินสเตอร์ลิงกับเรื่องลดราคาเงิน
บาท พ.ศ. 2474 (เกี่ยวกับต่างประเทศ)
(29 ธ.ค. 2474 - 1 มี.ย. 2475)
- ค.14/7 ฐานะการเงิน ทอนตั้งกรรมการพิจารณาอัตราแลกเปลี่ยนเงิน
พ.ศ. 2475 (10 ก.พ. 2474 - 10 พ.ค. 2475)
- ค.15.1/1งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2469 - 2470 (5 ธ.ค. 2468
- 1 ม.ค. 2471)
- ค.15.1/2งบประมาณแผ่นดิน (14 ธ.ค. 2471 - 3 มี.ค. 2472)
แต่ พ.ศ. 2471 - ถึง พ.ศ. 2472
- ค.15.1/3งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2473 (8 มี.ค. 2472 -
14 ก.พ. 2473)
- ค.15.1/4งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2474 (30 ม.ค. 2473 -
31 ส.ค. 2475)
- ค.15.1/5งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2475 (22 ก.พ. 2474 -
12 ส.ค. 2475)

ค.15.2/3งบประมาณกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม (16 ก.ค. 2470 -
3 ต.ค. 2476)

ค.15.3/1ฐานะทางการเงินและคักทองงบประมาณให้เข้าสู่ดุลยภาพ
(8 พ.ค. 2468 - 5 เม.ย. 2469)

ค.15.3/2คักทองประมาณเงินแผ่นดินให้เข้าสู่ดุลยภาพตอนปลาย พ.ศ.
2474 และ พ.ศ. 2475 (24 พ.ย. 2474 - 27 พ.ค.
2475)

4 เอกสารรัชกาลที่ 7 บุคคล

บ.22 ก/9 เซอร์ เอ็ดเวิร์ด เอ็ม คูก

(Sir Edward M. Cook)

(25 ต.ค. 2467 - 19 ก.ค. 2470)

บ.22 ก/42 นายฮอลล์-แพตช์ (E.L.Hall-Patch Esq)

(4 ก.ย. 2473 - 3 มี.ย. 2475)

5 เอกสารรัชกาลที่ 7 กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม

พ. 7/2 วางระเบียบการของสภาเผยแผ่พาณิชย์และวาควยตำแหน่ง
นายกและกรรมการของสภา (18 มี.ย. 2469 - 28
พ.ค. 2474)

พ. 7/4 ขออนุญาตพิมพ์เรื่องสหกรณ์ และโครงการของกระทรวง
พาณิชย์ในจดหมายเทศสภาเผยแผ่พาณิชย์ (5 พ.ย. -
5 ธ.ค. 2469)

- พ.8.1/1 ปีก 2 กรมพระกำแพงเพชรฯ เสด็จตรวจสินค้าเข้าในประเทศ
ไกล่เกลียง (29 ก.ค. - 25 ม.ค. 2473)
- พ.8.1/1 ปีก 3 ความเห็นพระยาโชฎ๊กเรื่องสินค้าเข้า (6 ธ.ค.
2473 - 14 เม.ย. 2474)
- พ.8.1/1 ปีก 4 รายงานกรมพระกำแพงเพชรฯ เสด็จตรวจกิจการ
ค้าขายในบูรพเทศ (11 ต.ค. 2473 - 12 มี.ย. 2474)
- พ 8.1/2 บันทึกนายมัทเสนมิกคัลเรื่องสินค้าเข้า (8 - 19 ม.ค.
2473)
- พ 8.1/4 รายงานสินค้าเข้าออกประเทศสยามของข้าหลวงใหญ่พาณิชย์
พ.ศ. 2474 - 2475 (15 ต.ค. 2474 - 9 มี.ย.
2475)

1.2 เอกสารสิ่งพิมพ์ของรัฐบาล

ราชกิจจานุเบกษา.	เล่ม 35 ภาค 2 พ.ศ. 2461	แผนกกฎหมาย
_____.	เล่ม 36 ภาค 2 พ.ศ. 2462	"
_____.	เล่ม 37 ภาค 2 พ.ศ. 2463	"
_____.	เล่ม 38 ภาค 2 พ.ศ. 2464	"
_____.	เล่ม 39 ภาค 2 พ.ศ. 2465	"
_____.	เล่ม 40 ภาค 2 พ.ศ. 2466	"
_____.	เล่ม 41 ภาค 2 พ.ศ. 2467	"
_____.	เล่ม 42 ภาค 2 พ.ศ. 2468	"
_____.	เล่ม 48 ภาค 1 พ.ศ. 2474	"
_____.	เล่ม 49 ภาค 1 พ.ศ. 2475	"
_____.	เล่ม 50 ภาค 1 พ.ศ. 2476	"
_____.	เล่ม 51 ภาค 1 พ.ศ. 2477	"

2. เอกสารชั้นที่ 2

หนังสือ

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1 พระนคร : องค์การตำราสาร, 2506.

เกียรติชัย พงษ์พานิชย์ ปฎิวัติ 2475 พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.

จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า เกิดวังปารุสก์. เล่ม 2

สมัยประชาธิปไตย. พระนคร : คลังวิทยา, 2519.

_____ . เจ้าชีวิต. พระนคร : คลังวิทยา, 2514.

เฉลิม บงบุญเกิด ชนบทไทย. พระนคร : อ.เมธี, 2504.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เศรษฐพร คูศรีพิทักษ์, และแสง รัตนมงคลมาศ (บรรณาธิการ)
สัปดาห์การเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514

ชิม วีระไวทยะ (แปลและเรียบเรียง) การสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยามโดย
หมอคาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน. พระนคร : โรงพิมพ์จิตรกร, 2476.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า
อดิสรย์สุริยภา ทรงพิมพ์ในงานฉลองพระชันษาครบ 5 รอบ, 2493.

เดือน บุญนาค ท่านปรีดี : รัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก พระนคร :
เสริมวิทยบรรณาการ, 2500.

เดชาวัลย์ นันทากิวัฒน์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ. พระนคร : คณะพาณิชยศาสตร์
และการบัญชี, 2509.

เทพ ไสยานนท์ ประเทศไทยกับการสหกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน,
2516

ไทยพาณิชย์จำกัด, ธนาคาร. บริษัทแบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัดเปลี่ยนเป็นธนาคาร
ไทยพาณิชย์จำกัด อนุสรณ์ 60 ปี. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, 2510.

ประคิษฐ์ มัชฌิมา. บทบาทของการเกษตรและสหกรณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ชนบทไทย. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน 2518.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (แปลและเรียบเรียง) เศรษฐกิจของประเทศไทยที่กำลังพัฒนา
พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2517

ไพศาล ชัยมงคล. งบประมาณแผ่นดิน พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคนนทชัย
(แผนกการพิมพ์), 2512.

ยอร์ช เซเคส์. ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย. พระนคร :
โสภณพิพรรฒธนากร, 2467.

เยมซ์ เอ็ม แอนครุส. รายงานการสำรวจภาคกิจตามชนบทสยาม ครั้งที่ 2
พ.ศ. 2477 พระนคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่, 2480.

รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. พระนคร :
ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ). สังคมกับเศรษฐกิจ พระนคร :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519

รุ่งฤทธิ์ ศยามานนท์. นโยบายรัฐบาลไทย 2475 - 2519 พระนคร :
แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2519.

วิลาสวงศ์ พงศบุตร. ประวัติศาสตร์ไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2519

วิวัฒน์ไทย, พระองค์เจ้า (เรียบเรียง) พระองค์เจ้าศุภโยค (เสนาบดีกระทรวง
พระคลังาสองครว) พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม, 2475.

สุพจน์ คานตระกุล. ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ พระนคร :
ประจักษ์การพิมพ์, 2514

สุรียานุวัติ, พระยา. ทรัพยากรศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2518

สิริ เปรมจิตต์. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าทรงโต้แย้ง "เค้าโครงการเศรษฐกิจ"
ของนายปรีดี พนมยงค์ พระนคร : โรงพิมพ์เสาวภาค, 2516

วิทยานิพนธ์

ชาวลิต วายุกัณฑ์. "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475 - 2485."
วิทยานิพนธ์ปริญญาเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518
(อัครสาเนา)

ชาญชัย รัตนวิบูลย์. "บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, 2519 (อัครสาเนา)

มองพันธ์ สุภัทรพันธ์. "การศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า"
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511
(อัครสาเนา)

พรเพ็ญ อันตระกูล "การใช้เงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร
 มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517. (อัครสำเนา)

ศรีนวล ศิริมิลินท์. "การปรับปรุงเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)" วิทยานิพนธ์ปริญญา
 อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519 (อัครสำเนา)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BIBLIOGRAPHY

1. Primary sources.1.1. Unpublished documents.

(1) Great Britain Foreign Office Papers 371 (Siam)

Volume 10972 /

" 11717 /

" 11719 /

" 12535

" 16259

" 16260

" 16261

" 17174

" 17175

" 18207

(2) Thailand. Ministry of Finance. office of the Financial
Adviser

Section 23 Currency and Exchange.

(3) Thailand. Ministry of Fouign Affairs.

File No. 61

" 62

1.2 Published Documents.

Thailand. Ministry of Finance. Report of the Financial

Adviser on the Budget of the Kingdom

of Siam for the Year BE. 2466 (1923-1924)

- _____ . Report...Year BE. 2467 (1924-1925)
- _____ . Report...Year BE. 2468 (1925-1926). /
- _____ . Report...Year BE.. 2469 (1926-1927). /
- _____ . Report...Year BE. 2470 (1927-1928)
- _____ . Report...Year BE. 2471 (1928-1929)
- _____ . Report...Year BE. 2472 (1929-1930)
- _____ . Report...Year BE. 2473 (1930-1931)
- _____ . Report...Year BE. 2474 (1931-1932)
- _____ . Report...Year BE. 2476 (1933-1934)
- _____ . Report...Year BE. 2477 (1934-1935)
- _____ . Report...Year BE. 2478 (1935-1936)

Thailand. Ministry of Finance. Statistical Year Book of
the Kingdom of Siam BE. 2468 (1925-1926)
. Statistical...Year BE. 2480 (1937-1938)

2. Secondary Sources

Books.

Andrews, J.M. Siam : Second Rural Economic Survey
1934-1935. Bangkok : Bangkok Times Press, 1935.

Ayal, Eliezer B. "Public Policies in Thailand Under the
Constitutional Regime : A Case Study of an
Underdevelped Country." Unpublished Ph.D.
Dissertation, Cornell University, 1961.

Bell, Peter F. The Historical Determinants of Underdevelopment
in Thailand. Center Discussion Paper no. 84. Feb, 1970
Economic Growth Center, Yale University. New Haven,
Connecticut : Yale University, 1970

Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam.
Vol II. London : Parker and Sons, 1857.

- Ingram, J.C. Economic Change in Thailand 1850-1970.
London : Oxford University Press, 1971
- Landon, K.P. Siam in Transition. NY : greenwood Press, 1968.
- Paul Sithi-Amnuai. Finance and Banking in Thailand; A study
of the Commercial System, 1888-1963. Bangkok : Thai
Watana Panich, 1964.
- Prachoom Chomchai. Chulalongkorn the Great.
Bangkok : The Center East Asian Cultural
Studies, 1965.
- Siffin, W.J. The Thai Bureaucracy : Institutional Change
and Development. Honolulu : East. West Center
Press, 1966.
- Silcock, T.H. (ed). Thailand ; Social and Economic Studies
in Development. Canberra : Australian National
University Press, 1967.
- Skinner, GW. The Chinese Society in Thailand : An Analytical
History. Ithaca : Cornell University Press, 1957.

Thailand. Ministry of Commerce and Communications.

Siam : Nature and Industry. Bangkok :

Bangkok Times Press, 1930.

Thawatt Mokaarapong. History of the Thai Revolution :

A Study in Political Behaviour. Bangkok :

Chalermnit, 1972

Thompson, Virginia. Thailand : The New Siam. 2 d ed.

New York : Paragon Book Reprint, 1967.

Vella, Walter F. The Impact of the West on government in

Thailand. Berkeley and Los Angeles : University

of California Press, 1955

Zimmerman, Carle c. Siam : Rural Economic Survey, 1930-1931

Bangkok : Bangkok Times Press, 1931

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

การธนาคาร

บุคคลที่ริเริ่มตั้งธนาคารขึ้นในประเทศไทยเป็นคนแรกคือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเปิดประเทศ แล้วการค้าขายก็เจริญขึ้น ชาวต่างประเทศมีความเชื่อคร่อนในการใช้เงิน เพราะมีปริมาณเงินเหรียญบาทพดด้วงไม่พอเพียงในการหมุนเวียน และเมื่อเกิดชนบทหมุนเวียนขึ้น จึงมีธนาคารเป็นสำนักงานกลางเพื่อรวบรวมการแลกเปลี่ยนเงิน ดังนั้นเมื่อกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยทรงกลับจากทอดพระเนตรงานในยุโรปใน พ.ศ. 2440 จึงทรงเห็นว่า การค้าของประเทศจะเจริญขึ้นได้ต้องอาศัยธนาคาร เป็นสื่อสำคัญในด้านการเงิน ธนาคารต่าง ๆ ซึ่งดำเนินกิจการอยู่ในประเทศเป็นของชาวต่างประเทศ มีทั้งสิ้น 3 ธนาคารคือ ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้¹ ธนาคารชาเตอร์² และธนาคารอินโดจีน³

กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยจึงทรงตั้งธนาคารของคนไทยขึ้นใน พ.ศ. 2447 แต่ทำงานเฉพาะธุรกิจภายในประเทศเท่านั้น ธนาคารแห่งนี้มีชื่อสำนักงานเดิมว่า บุคคลสัญ

¹ธนาคารนี้แต่เดิมได้แต่งตั้งให้ทางค้าขายแห่งหนึ่งเป็นตัวแทน และเปิดดำเนินกิจการสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2431

²ธนาคารนี้ แต่เดิมห้าง เอ.มาร์คว็ลด์ แอนโก (A. Mark-wald & Co) ซึ่งเป็นห้างของคนเยอรมัน ดำเนินการค้ากับจีน ตั้งแต่ พ.ศ. 2403 ต่อมาใน พ.ศ. 2437 สำนักงานใหญ่ในประเทศไทยได้ส่งนายดี คิมมิลว กิลมัวร์ (D.W. Gilmour) มาดำเนินงาน ต่อมาได้เปิดกิจการธนาคารขึ้นใน พ.ศ. 2452

³ธนาคารนี้เปิดดำเนินงานใน พ.ศ. 2400

(Book Club) ปัญหาในการตั้งธนาคารคือ กิจการธนาคารยังไม่เป็นที่เชื่อกัน และไม่เป็นที่เข้าใจของประชาชน เพราะผู้ที่เข้าใจกิจการธนาคารก็มีแต่พ่อค้าชาวจีน ชาวต่างประเทศ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น ต่อมาธนาคารแห่งนี้ก็ได้ขยายกิจการไปยังต่างประเทศ¹ และได้ตั้งเป็นบริษัทแบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัด แทนบุคคลสัญชาติต่อไป²

ธนาคารอื่น ๆ อีก 3 ธนาคาร ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังธนาคารสยามกัมมาจลทุนจำกัด ได้แก่ บริษัทแบงก์จีนสยามทุน จำกัด³ บริษัทแบงก์มณฑลทุนจำกัด และบริษัทบางกอกซิติแบงก์ทุนจำกัด⁴

¹ เนื่องจากนายพลเรือโทพระยาศลยุทธโยธิน หรือ Mr. D. Richen ชาวเดนมาร์กได้รับราชการอยู่ในประเทศไทยและครบกำหนดลาออก จึงเดินทางกลับประเทศเดนมาร์ก และได้ช่วยติดต่อกับธนาคารต่างประเทศ คือ ธนาคารประเทศเยอรมันที่กรุงเบอร์ลิน และธนาคารประเทศเดนมาร์กที่กรุงโคเปนฮาเกน ให้รับซื้อหุ้นและเป็นตัวแทนให้แก่บริษัทแบงก์สยามกัมมาจล เพื่อให้ธนาคารของประเทศไทยมีตัวแทนในยุโรป เช่น ธนาคารคอยซ์-อาเซียติเชะ บังก์ (Deutch-Asiatische Bank) และธนาคารเดินคานสเก ลานด์มันด์บังก์ (Den Danske Landmands bank) เป็นต้น

² บริษัท แบงก์สยามกัมมาจลทุนจำกัด ได้เปลี่ยนเป็นธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด ใน พ.ศ. 2482

³ เดิมชื่อว่า บริษัทยูเส็งเฮง ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2450 โดย นายจลอง นัยนารถ ต่อมาบริษัทบางกอกซิติแบงก์ทุนจำกัดได้รวมกิจการด้วย ใน พ.ศ. 2453

⁴ ตั้งขึ้นโดยนายสุน กิมฮวด โดยรวบรวมหุ้นจากบรรดาพ่อค้าจีนไหหลำ และ นายฮัว สุนตระกูลเป็นผู้จัดการ ธนาคารนี้อยู่ได้ถึง พ.ศ. 2453 ก็รวมกิจการกับบริษัทยูเส็งเฮง และเปลี่ยนชื่อเป็น บริษัทแบงก์จีนสยามทุนจำกัด

ภาคผนวก ข

ประวัติและสัญญาจ้าง เซอร์ เอคเวิร์ต คูก

เนื่องจากนายวิลเลียมสัน ซึ่งดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาการคลังในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะพ้นจากตำแหน่งตั้งแต่วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2467 ดังนั้น เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2466 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นาย วิลเลียมสันไปเลือกหาผู้ที่สามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งที่ปรึกษาการคลังต่อไป

นายวิลเลียมสันได้เสนอรายชื่อนามผู้ที่สมควรจะได้รับตำแหน่งที่ปรึกษาการคลัง

3 นายคือ

1. เซอร์ เอคเวิร์ต เอ็ม คูก (Sir Edward Mitchener Cook) อายุ 43 ปี ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ และกำลังอยู่ในระหว่างที่จะลาออกจากราชการในประเทศอินเดีย

2. นาย ซี เอฟ เรย์ (C.F. Rey) อายุ 47 ปี เป็นข้าราชการ กระทรวงคลังของประเทศอังกฤษ

3. นาย เอช โอ เมเรดิธ (H.O. Meredith) อายุ 48 ปี ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ และดำรงตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์สอนวิชา เศรษฐศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยควีนส์ เมืองเบลฟาสต์ ประเทศไอร์แลนด์

ในระหว่างสามนายนี้ นายวิลเลียมสันได้แนะนำและสนับสนุน เซอร์ เอคเวิร์ต คูก เป็นพิเศษ โดยกล่าวว่า เซอร์ เอคเวิร์ต คูก นอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ดีแล้วยังมีความชำนาญในราชการประกอบด้วยมีอักษรย่ียบร้อย¹ เซอร์ เอคเวิร์ต คูก เคยรับ

¹ก.จ.ช. หน้า 7 บ 2.2 ก/9 พระองค์เจ้าศุภโยคเกษมมณฑลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เรื่อง เซอร์ เอคเวิร์ต เอ็ม คูก

ราชการในประเทศอินเดียในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. Under-Secretary to the Indian Government in Home and Finance Department
2. Accountant General Bombay
3. Controller of Currency, India
4. Secretary to the Indian Government Finance Department

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วย¹ ประเทศไทย จึงได้ทำสัญญาว่าจ้าง เซอร์ เอคเวิร์ต ลูก เป็นที่ปรึกษาการคลังสืบต่อจากนายวิลเลียมสัน สัญญาจ้างฉบับแรกมีกำหนดเวลา 3 ปี เงินเดือนปีละ 3,000 ปอนด์สเตอร์ลิง พร้อมด้วย ค่าเดินทางมาประเทศไทย และค่าเดินทางกลับประเทศอังกฤษ เมื่อพ้นตำแหน่งราชการ ซึ่งรวมทั้งค่าเดินทางของภรรยาด้วยเที่ยวละ 200 ปอนด์สเตอร์ลิง และได้รับการลาหยุดพักปีละ สองเดือน ข้อสัญญานี้มีลักษณะเช่นเดียวกับสัญญาว่าจ้างที่ปรึกษาระหว่างพระคังฯ คนก่อน ๆ และอยู่ในแนวเดียวกับสัญญาว่าจ้างที่ปรึกษาระหว่างต่างประเทศ²

เซอร์ เอคเวิร์ต ลูก ได้รับราชการมาจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และเมื่อสิ้นสุดสัญญาจ้างสามปีแรกแล้ว รัฐบาลไทยก็ได้ต่อสัญญาจ้างอีกเนื่องจากพอใจใน การปฏิบัติของเซอร์ เอคเวิร์ต ลูก

¹ ก.จ.ช. แห่ง ร 7 บ 2.2 ก/9 พระราชกระแสพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระราชทานพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม, 25 ตุลาคม พ.ศ. 2467.

² พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม. อ้างแล้ว

สัญญาจ้างนายคุณไถ่มตกลงกำหนดในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2470 แต่ก่อนสิ้น
 สัญญานายคุณมีสิทธิ์ลาหยุดพักราชการได้เป็นเวลา 5 เดือนเศษโดยนับตั้งแต่วันที่ 26
 สิงหาคมเป็นต้นไป ดังนั้นการที่จะให้เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ อยู่รับราชการต่อไปหรือไม่จึง
 ต้องเจรจาตกลงกัน พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า สุภโยคเกษมเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ
 ได้ขอให้ เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ ทำงานต่อไปก่อน และยังไม่ให้หยุดพักในเดือนสิงหาคม แต่
 จะให้หยุดในปลายปีแทน แม้วารันหยุดจะต้องเกินสัญญาไปก็จะเพิ่มสัญญาให้ เซอร์ เอคเวิร์ต
 คุณ ก็ได้ปฏิบัติตามคำขอของเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ แต่ในวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.
 2470 เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ ก็ได้มาชี้แจงกับเสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ ว่าได้รับหนังสือ
 จากสถานทูตอังกฤษส่งสำเนาโทรเลขมาจากประเทศอังกฤษว่า ประเทศกรีกจะกู้เงินเพื่อ
 ใช้ประโยชน์ในการปรับฐานะการเงินในมหันคง โดยมีสันนิบาตชาติเป็นผู้ดูแล ประเทศกรีกจึง
 ต้องการที่ปรึกษาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในธนาคารกลาง และถ้าเซอร์ เอคเวิร์ต คุณ จะรับหน้าที่
 นี้ก็ขอให้ตอบให้ทราบโดยด่วน เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ จึงต้องการจะทราบว่ารัฐบาลไทยจะ
 สามารถเพิ่มเงินให้แกตนได้อีกหรือไม่ ถ้ารัฐบาลไทยไม่สามารถปฏิบัติตามขอเสนอของ
 เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ ได้ เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ ก็จะได้รับข้อเสนอของประเทศกรีก ข้อเสนอ
 ของนายคุณในการที่จะต่อสัญญาใหม่ตามจดหมายของคุณ ถึงพระองค์เจ้าสุภโยคเกษมลงวัน
 ที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 มีดังนี้

1. ในการตั้งต้นทำสัญญาใหม่นี้ขอรับเงินบำเหน็จ 2,000 ปอนด์สเตอร์ลิง
 (22,000 บาท) ซึ่งถือเหมือนเป็นเงินบำเหน็จสำหรับเวชารับราชการ 3 ปีที่ผ่านมา
2. ในระหว่างวันที่รับราชการตามสัญญาใหม่ขอรับเงินเพิ่มพิเศษ เฉพาะตัวซึ่ง
 เมื่อรวมกับเงินเดือนที่ได้รับพระราชทานตามอัตราเวลานี้จะรวมเป็นเงินเดือน (เดือนละ

1 ก.จ.ช. แฟ้ม ร 7 2.2 ก/9 เซอร์ เอคเวิร์ต คุณ ทูลพระองค์เจ้าสุภโยคเกษม,
 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 (แปล)

3,750 บาท

3. เมื่อครบกำหนดสัญญาใหม่ซึ่งกำหนด 3 ปีแล้วขอรับเงินบำเหน็จปีละ 2 เดือนรวมเป็นเงิน 22,500 บาท

4. เมื่อครบกำหนดสัญญาใหม่แล้วถ้าจะอยู่รับราชการต่อไปขอผลประโยชน์ เช่นเดียวกับข้อ 2 และ 3 และการที่จะอยู่รับราชการอีกต่อไปใหม่จะไม่มีกำหนดอายุสัญญา แต่ละฝ่ายสามารถบอกเลิกสัญญาได้ โดยบอกล่วงหน้าหกเดือน และถึงแม้จะอยู่รับราชการนานเพียงใดก็ไม่มีสิทธิ์รับเบี้ยบำนาญ

เมื่อครั้งที่นายวิลเลียมสันรับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงพระคลังนั้น นายวิลเลียมสันได้รับเงินเดือน ๆ ละ 250 ปอนด์สเตอร์ลิง อัตราแลกเปลี่ยนในขณะนั้น ราคาปอนด์สเตอร์ลิงละ 15 บาท นายวิลเลียมสันจึงได้รับเงินเดือนเป็นเงินบาทเดือนละ 3,750 บาท ส่วนเงินเบี้ยบำนาญนายวิลเลียมสันได้รับจากรัฐบาลอินเดีย รัฐบาลไทยต้องจ่ายบำเหน็จให้ปีละเดือนตามสัญญาตอนต้นเป็นเวลา 18 ปี 6 เดือน คิดเป็นเงิน 69,375 บาท เมื่อต่อสัญญาครั้งที่ 2 อีก 3 ปีรัฐบาลไทยต้องจ่ายบำเหน็จให้เป็นเงิน 26,662.50 บาท และต่อมาเมื่อต่อสัญญาครั้งที่ 3 อีก 3 ปี ก็ต้องจ่ายบำเหน็จอีกเป็นเงิน 24,600 บาท ส่วนเซอร์ เอคเวิร์ต คุก ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 250 ปอนด์ หรือประมาณเดือนละ 2,700 บาท ตามอัตราแลกเปลี่ยนในเวลานี้ เซอร์ เอคเวิร์ต คุกจึงได้รับเงินเดือนน้อยกว่านายวิลเลียมสันอยู่เดือนละ 1,050 บาท ดังนั้นเซอร์ เอคเวิร์ต คุก จึงขอพระราชทานเงินเพิ่มให้ได้เท่ากับนายวิลเลียมสัน สำหรับเงินบำเหน็จที่เซอร์ เอคเวิร์ต คุกขอรับทั้ง 3 ปีในสัญญาตอนต้น และ 3 ปีในสัญญาใหม่รวมเวลารับราชการ 6 ปีคิดเป็นเงิน 44,500 บาท ถ้าจะคิดเทียบกับบำเหน็จที่นายวิลเลียมสันได้รับจากการต่อสัญญาครั้งที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นเงิน 51,262.50 บาทแล้ว เงินบำเหน็จของเซอร์ เอคเวิร์ต คุก จะน้อยกว่าของนายวิลเลียมสันเป็นจำนวน 6,726.50 บาท ในการที่เซอร์ เอคเวิร์ต คุกจะอยู่รับราชการต่อไปนั้นรัฐบาลไทยจะต้องจ่ายเงินเพิ่มนอกเหนือไปจากเงินเดือนเดือนละ 250 ปอนด์ หรือ 2,700 บาท คิดเป็นจำนวน 82,300 บาท

ส่วนความจำเป็นในราชการกระทรวงพระคลังฯ คือ เรื่องการจัดระบบการ

และความเคารพนับถือโดยทั่วไป¹ อภิรัฐมนตรีและเสนาบดี ก็ล้วนแต่นิยมชมชอบ เซอร์
 เอกเวิร์ด คุกทั้งสิ้น โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ
 ได้ถวายความเห็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "...แม้ราคาจะเท่า
 กับ Mr. Williamson ก็คิดควยเกล้าฯ ว่าเป็นอันซื้อไต่ถูกกว่า เพราะของดีกว่ากัน"²

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เซอร์ เอกเวิร์ด คุก ทูลพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม (แปล), 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 (ร. 7 บ 2.2 ก/9) หจช.

² ก.จ.ช. แฟ้ม ร 7 บ 2.2 ก/9 สมเด็จพระนครสวรรค์ฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ, 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2470

ภาคผนวก ค.

รายได้เงิน

ระหว่าง พ.ศ. 2460 - 2465 รายได้ของรัฐบาลได้เริ่มลดลง ยกเว้น พ.ศ. 2462 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลมีรายได้สูงสุด¹ แม้ว่าใน พ.ศ. 2467 รายได้จากเงิน

รายได้เงินได้ลดน้อยลงเพราะ รัฐบาลได้กวาดขันให้สูญสิ้นลดน้อยลง และในที่ประชุมของคณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยเรื่องเงิน ณ กรุงเซียงไฮ้ใน พ.ศ. 2452 ชาหลวงใหญ่ของยูแชนไทยกล่าววว่า "ความมุ่งหมายของรัฐบาลไทยอยู่ที่การปราบปรามการใช้เงินโดยทุกทาง แต่รัฐบาลไทยตั้งใจจะดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวัง..." และในรายงานประจำปี พ.ศ. 2461 - 2462 เสนาบดีกระทรวงพระคลังกล่าวถึงเรื่องเงินว่า "เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายที่ประกาศไว้ในเรื่องการปราบปรามอย่างค่อยเป็นค่อยไป รัฐบาลได้ตัดสินใจที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงคืบหน้าไปอีกในวิธีการจำหน่ายโดยจำกัดคนกลางออกไปเสีย..." รัฐบาลได้จำหน่ายตั๋วยาสูบให้แก่ผู้ใช้โดยตรง มีบทบัญญัติให้จดทะเบียนผู้สูบบุหรี่และจัดตั้งโรงพยาบาลสำหรับรักษาผู้ติดฝิ่น เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2450 รัฐบาลได้ดำเนินการเพื่อปิดโรงยาฝิ่นในกรุงเทพฯ ซึ่งขณะนั้นมีจำนวนถึง 900 โรง ในอัตรา 100 โรงต่อปี จนกระทั่งเหลือเพียง 200 โรง รายได้ของรัฐบาลที่มาจากเงินมีจำนวนมหาศาล ในระหว่าง พ.ศ. 2449 - 2450 เงินรายได้จากเงินเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 117 เมื่อเทียบกับเงินรายได้ทั้งหมดที่เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 45 ใน พ.ศ. 2459 - 2460 เงินทำเงินรายได้ให้ถึงร้อยละ 23.25 ของเงินรายได้ทั้งหมดหรือเกือบ 1 ใน 4 ของรายได้ของประเทศ

พระยาภิรมย์ภักดี (ผู้เรียบเรียง) สำนักราฎ กัลยาณมิตร (ผู้แปล) เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อผูกมัดตามสัญญาการค้าสมัยของประเทศไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : กรมศิลปากร, 2512), หน้า 32 - 6.

จะไต่ถามกว้างประมาณที่รัฐบาลประมาณไว้ 1.4 ล้านบาทถึง 2.4 ล้านบาท¹ เซอร์ เอคเวิร์ต คูก ก็เห็นวาระรายได้ฝิ่นไต่ขึ้นถึงจุดสูงสุดแล้วใน พ.ศ. 2462 คือ 23.2 ล้านบาท หรือ 24 % ของรายได้ของรัฐบาลทั้งหมด² ต่อมารายได้ฝิ่นก็เริ่มลดลงอยู่ในระดับ 17 - 18 ล้านบาท สาเหตุที่รายได้ฝิ่นลดลงในระยะนี้ก็เนื่องจากผู้บริโภคลดลง เพราะรัฐบาลออกกฎหมายให้คนสูบฝิ่นจดทะเบียน ประกอบรัฐบาลอินเดียเลิกส่งฝิ่นออกจำหน่าย เซอร์ เอคเวิร์ต คูก จึงคาดการณ์ว่ารายได้ฝิ่นในระยะยาวจะลดลงมากกว่านี้³ และได้เสนอให้รัฐบาลเตรียมหารายได้ใหม่ ๆ เมื่อประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางการคลัง เพื่อทดแทนรายได้ฝิ่นอันเป็นรายได้ใหญ่ที่จะลดลง⁴

ใน พ.ศ. 2469 รายได้ฝิ่นมีจำนวน 18,001,438 บาท มากกว่างบประมาณ 2,231,060 บาท ใน พ.ศ. 2470 รายได้จากฝิ่นลดลง 1.5 - 1.75 ล้านบาท⁵ เนื่องจากข้อกำหนดของความตกลงเรื่องฝิ่นที่เจนีวาใน พ.ศ. 2468 (Geneva Opium agreement) ได้กำหนดให้เอกชนขายฝิ่นแทนรัฐบาลและการซื้อขายฝิ่นจะต้องมีใบอนุญาต รัฐบาลจึงคาดการณ์ว่ารายได้ฝิ่นใน พ.ศ. 2471 จะลดลงอีกถึง 4 ล้านบาท คือได้เพียง 14.5 ล้านบาท⁶ แต่ปรากฏว่ารายได้จริงจากฝิ่นใน พ.ศ. 2471 มีจำนวน 16.9

¹ MF. RFA. B.E. 2469 (1926 - 1927)

² MF. RFA. B.E. 2473 (1930 - 1931)

³ MF. RFA. B.E. 2469 (1926 - 1927)

⁴ MF. RFA. B.E. 2470 (1927 - 1928)

⁵ Ibid.

⁶ MF. RFA. B.E. 2473 (1930 - 1931)

ล้านบาท หรือคิดเป็น 15 % ของรายได้ทั้งหมด¹ อย่างไรก็ตาม รายได้นี้ได้ลดลงเรื่อย ๆ ใน พ.ศ. 2472 รัฐบาลกำหนดงบประมาณรายได้นี้และค่าน้ำค้ำลงในระหว่าง พ.ศ. 2470 - 2471 ราคาค่าน้ำค้ำลงทำให้เงินรายได้จากเหมืองแร่ลดลงจากระดับ 4 ล้านบาทซึ่งเป็นระดับที่คงที่มาจนถึง พ.ศ. 2471 ประมาณ 1 ล้านบาท สำหรับรายได้นี้ที่รัฐบาลคิดว่าจะได้ประมาณ 17.5 ล้านบาท² ปรากฏว่ารายได้จริงมีจำนวน 15,291,043 บาท รายได้รายจ่าย กำไรสุทธิ ใน พ.ศ. 2471 และ พ.ศ. 2472 มีดังนี้³

	พ.ศ. 2471	พ.ศ. 2472	ผลต่าง
รายได้ทั้งหมด	26,370,202	24,138,884	2,231,318
รายจ่ายทั้งหมด	9,454,921	8,847,841	607,080
รายได้สุทธิ	16,915,281	15,291,043	1,624,238
รายจ่ายในการบริหาร	281,083	261,626	-----
กำไรสุทธิ	16,634,198	15,029,417	1,604,781

รายได้นี้ตกต่ำลงมากใน พ.ศ. 2473 แต่ทั้งนี้มิใช่เนื่องจากการใช้มาตรการจำกัดการสูบน้ำแร่เพียงอย่างเดียว แต่เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำโดยทั่วไปอีกอำนาจซื้อของผู้บริโภค⁴ นอกจากนั้นแม้ว่ารัฐบาลจะได้ใช้มาตรการที่รุนแรงการค้ำเงินผิดกฎหมายก็มิได้ลดลงเลย ยิ่งมีการค้ำเงินผิดกฎหมายมากขึ้นเท่าใด ผลกำไรของการค้ำเงินของรัฐบาลก็ลดลงมากขึ้นเท่านั้น งบประมาณรายได้นี้ใน พ.ศ. 2473 และ พ.ศ.

¹ Ibid.

² Ibid.

³ MF. RFA. B.E. 2474 (1931 - 1932)

⁴ Ibid.

2474 ลดลงคือ 16,400,000 บาท และ 11,909,681 บาท¹

การค้ำเงินฝักรวมหมายเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งที่ขัดขวางนโยบายลดการสูบฝืนของรัฐบาล เนื่องจากการลักลอบขนฝืนจากประเทศจีนเข้ามาขายอย่างฝักรวมหมายเป็นจำนวนมาก นโยบายลดการสูบฝืนของรัฐบาลจึงกลายเป็นการเพิ่มการสูบฝืนอย่างฝักรวมหมาย สันนิบาตชาติได้พยายามแก้ไขปัญหานี้โดยการจัดตั้งคณะกรรมการเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคตะวันออกไกลเพื่อศึกษาว่าประเทศต่าง ๆ ประสบความยุ่งยากเพียงใดในการปราบปรามการค้าฝักรวมหมาย² นโยบายจำกัดการสูบฝืนมีความสำคัญต่อการคลังของประเทศไทยอย่างมาก เพราะทำให้รายได้ของรัฐบาลลดลง ในขณะที่ฝักรวมหมายยังต้องประสบความยุ่งยากในการปราบปรามการค้าฝักรวมหมายอีกด้วย ดังนั้นรายได้เงินในอนาคตจึงมีแนวโน้มที่จะลดลง สาเหตุสำคัญ 3 ประการที่ทำให้รายได้ฝักรวมหมายตกต่ำทั่วโลกคือ ประการแรกการลักลอบและการค้ำเงินฝักรวมหมายซึ่งขยายตัวมากขึ้นได้ถูกจำกัดลง สำหรับประเทศไทยนั้นจำนวนคนสูบฝักรวมหมายลดลงเพราะต้องจดทะเบียน ประการที่สองความนิยมในการสูบฝักรวมหมายเริ่มลดลงเพราะชนชั้นสูงเห็นว่าการสูบฝักรวมหมายเป็นของต้องห้ามในสังคม ปริมาณฝักรวมหมายที่รัฐบาลจำหน่ายในประเทศก็ลดลงเนื่องจากการลักลอบฝักรวมหมายมาขายแข่งกับฝักรวมหมายของรัฐบาลประกอบกับผู้บริโภครวมหมายลดลงด้วย ใน พ.ศ. 2462 ปริมาณฝักรวมหมายที่รัฐบาลจำหน่ายมีจำนวน 1,900,831 ตำลึง ใน พ.ศ. 2471 ลดลงเป็น 1,624,462 ตำลึง ประการที่สามรัฐบาลต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการปกครองและต้องไขมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการปราบปรามการลักลอบค้ำเงินฝักรวมหมายจึงมีผลทำให้รายได้สุทธิจากฝักรวมหมายลดลง³

¹ กรมบัญชีกลาง งบประมาณของพระราชอาณาจักรสยามประจำปี พ.ศ. 2474

² MF. RFA. B.E. 2472 (1929 - 1930)

³ MF. RFA. B.E. 2473 (1930 - 1931)

ภาคผนวก ง

การเปลี่ยนแปลงราชการของกระทรวงกลาโหม

เนื่องในการที่จะต้องประหยัดรายจ่ายของแผ่นดินเพื่อให้งบประมาณรายได้รายจ่ายเข้าสู่ดุลภาพใน พ.ศ. 2469 กระทรวงกลาโหมได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงราชการดังนี้¹

1. เลิกกรมบัญชาการกองพลทหารบกที่ 1 รักษาพระองค์ กรมบัญชาการกองพลทหารบกที่ 5 กรมบัญชาการกองพลทหารบกที่ 7 ให้แม่ทัพน้อยทำหน้าที่บัญชาการกองพลไต้บั้งคับซึ่งถูกตัดไปอีกตำแหน่งหนึ่ง และกำหนดกำลังกรมบัญชาการกองทัพน้อยขึ้นใหม่

2. เลิกกรมทหารราบในกองพลทหารบกที่ 6 กรมทหารพรานในกองพลทหารบกที่ 9 กรมทหารบกพาหนะของกองทัพน้อยทหารบกที่ 2 และกองทหารบกพาหนะที่ 3, 4 5. 10

3. จัดกรมทหารบกที่ 16 และกรมทหารบกที่ 17 เป็นกรมละสองกองพัน ๓ ละสองร้อย กองพันที่ 1 รวมอยู่กับกองบังคับการกรม ณ ที่ตั้งตามปกติ ให้กองพันที่ 2 กรมทหารบกที่ 16 แยกไปตั้งที่จังหวัดจันทบุรี จาก กองพันที่ 2 กรมทหารบกที่ 17 แยกตัวไปตั้งที่เคียนไชย จังหวัดแพร่ แทนกรมทหารพรานในกองพลทหารบกที่ 6 และกรมทหารบกพาหนะของกองทัพน้อยทหารบกที่ 2 ซึ่งยกเลิกไป

4. เลิกกองสัสดีมณฑลจันทบุรี และกองสัสดีจังหวัดจันทบุรีและกองบังคับการจังหวัดทหารบกจันทบุรี

5. เลิกกองทหารสัมภาระของกรมเกียกกายทหารบก ให้กรมทหารบกพาหนะของกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 ไปขึ้นอยู่ในกรมเกียกกายทหารบก

6. เลิกการผสมสัตว์ในหน้าที่แผนกที่ 2 กรมจเรสัตว์พาหนะทหารบกและการ

¹ก.จ.ช. แห่ง ร 7 ค 1/9 เจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิตกุลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ, 26 มีนาคม พ.ศ. 2468

ทหารม้า คงไว้แต่กองเสียบียงสัตว์

7. เลิกกองช่างรถไฟแผนกที่ 3 กรมยุทธศาสตร์ทหารบก
8. เลิกกองบังคับการกองพันในกองโรงเรียนนายร้อยทหารบก
9. เลิกตำแหน่งปลัดกรมยุทธศึกษาทหารบกและปลัดกองโรงเรียนนายร้อย

ทหารบก

10. เลิกการตรวจกรมทหารบกกราบที่ 11 รักษาพระองค์ กองตรวจกรมทหารบกกราบที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 20 กองตรวจกรมทหารพรานในกองพลทหารบกที่ 7 รวมกองตรวจกรมทหารบกมารวมของกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 กับกองตรวจกรมทหารบกกราบที่ 1 มหาเด็กรักษาพระองค์ในรัชกาลที่ 5 เป็นกองเดียวกัน

นอกจากนี้กระทรวงกลาโหมได้ย้ายและสับเปลี่ยนนายทหารในตำแหน่งชั้นผู้บัญชาการกองพล ผู้บังคับการกรม รวมทั้งให้ออกจากประจำการ นายทหารที่ให้ออกจากประจำการคือ¹

1. นายพลตรี 3 นาย
2. นายพันเอก 3 นาย
3. นายพันโท 4 นาย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ตำแหน่งที่ต่ำกว่านี้อยู่ในระเบียบที่เสนาคือกระทรวงกลาโหมสั่งการเองได้

ภาคผนวก จ

การยุบเลิกตำแหน่งราชการในกระทรวงทหารเรือ

กระทรวงทหารเรือได้เปลี่ยนแปลงราชการเนื่องจากถูกตัดทอนงบประมาณ

ดังนี้คือ¹

1. การเลิกตำแหน่งรองเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ
2. เลิกกรมจเรทหารเรือ
3. ให้ปลัดกรมบัญชีทหารเรือ และกรมพระธรรมนูญทหารเรือเป็นกรมยอมนขึ้น

ตรงต่อปลัดทูลฉลองกระทรวงทหารเรือ

4. เลิกกองป้อมทหารเรือ คงให้เป็นป้อมอิสระขึ้นตรงต่อชุมพลทหารเรือ
5. เลิกกรมยุทธศึกษาทหารเรือ คงมีแต่กองโรงเรียนนายเรือขึ้นตรงต่อกรม

เสนาธิการทหารเรือ

จำนวนนายทหารและข้าราชการตำแหน่งชั้นสัญญาบัตรที่ออกจากประจำการคือ

1. นายพลเรือเอก 1 นาย
2. นายพลเรือโท 2 นาย
3. นายพลเรือตรี 1 นาย
4. นายนาวาเอก 2 นาย
5. นายนาวาโท 2 นาย
6. นายนาวาตรี 16 นาย
7. นายเรือเอก 9 นาย
8. นายเรือโท 16 นาย
9. นายเรือตรี 15 นาย

¹ก.จ.ช. แห่ง ร 7 ก 4/7 กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกรทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ, 19 มีนาคม พ.ศ. 2468 เรื่อง กระทรวงทหารเรือยกเลิกตำแหน่งต่าง ๆ

ภาคผนวก ฉ

หลักเกณฑ์การขึ้นเงินเดือนและเลื่อนตำแหน่งใน พ.ศ. 2475

บันทึก¹

1. หลักเกณฑ์การเพิ่มเงินเดือนเป็นขั้นวิ้ง และตำแหน่งที่ตั้งเป็นชั้น ๆ มีชั้นวิ้งการเพิ่มเงินเดือนตามชั้นวิ้งรายปี เป็นอันคง

ตำแหน่งเงินเดือนชั้นวิ้ง เช่น เจ้ากรมอัตรา 500 ขึ้น 20 ถึง 600, หรือ 600 ขึ้น 20 ถึง 700, ปลัดกรม 300 ขึ้น 20 ถึง 400, ฯลฯ ชั้นวิ้งคือขึ้นเงินเพิ่มรายปีนั้นให้คงไม่ให้เพิ่ม

ตำแหน่งที่ตั้งเป็นชั้นมีชั้นวิ้ง เช่น อัยการชั้น 1 อัตรา 500-20-600, ชั้น 2 อัตรา 400-20-500, เกษตรมณฑลชั้น 1 อัตรา 450-10-500, เกษตรมณฑลชั้น 2 อัตรา 350-10-400 ฯลฯ ดังนี้ เลื่อนขั้นตำแหน่งได้ คือ เลื่อนชั้น 2 เป็นชั้น 1 แทนกันได้ เงินเพิ่มรายปีไม่ให้เพิ่ม

2. ตำแหน่งที่ตั้งเป็นชั้น ๆ มีอัตราเงินเดือนประจำ เช่น ข้าราชการจังหวัดชั้น 1. 600, ชั้น 2. 500, ชั้น 3. 450, ชั้น 4. 400, ฯลฯ เลื่อนขั้นตำแหน่งได้

3. (ให้แก่เป็น) ตำแหน่งที่ตั้งจ่ายตามบัญชีรายละเอียดย่อยประจำปี เช่น ทหารบกทหารเรือ ถือยศเป็นตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือนตามยศและเลื่อนชั้นเงินเดือนในระหว่างยศ ให้เลื่อนได้แต่ภายในเงื่อนไขข้อ 5

4. ตำแหน่งที่ตั้งตามบัญชีตำแหน่งและอัตราไม่มีเปลี่ยนแปลง เช่น พวกรัฐพาณิชย์ เป็นต้น ตัวอย่าง เสมียนชั้น 1. 150-10-20, ชั้น 2. 100-8-140, ชั้น 3.

¹ก.จ.ช. แห่ง ร 7 ค 15.1/5 บันทึกแนบมากับหนังสือสมเด็จพระนครสวรรค์ฯ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ, 23 มีนาคม พ.ศ. 2474

พระคลังข้างที่ใช้ปฏิบัติแก่ข้าราชการในพระราชสำนักเพียง 3 ข้อคือ 2,3 และ 6

60-6-90 บาท การเลื่อนขั้นค่าเป็นขั้นสูงเลื่อนได้ แต่การเพิ่มเงินเดือนตามขั้นวิ่งรายปี
ของงค

5. (แก่เป็น) การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนยศ ดังกล่าวมานี้ มี
เงื่อนไขว่า เลื่อนได้แต่เข้าแทนที่คนซึ่งจำหน่ายออกภายหลังที่ได้ปรับรูปการตามงบ
ประมาณสำหรับ พ.ศ. 2475 แล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

คำสั่งคณะกรรมการเรื่องรัฐบาลออกจากมาตราทองคำ

คำสั่งคณะกรรมการ

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตกลงออกจากมาตราทองคำ และกำหนดค่าเงินตราตามปอนด์สเตอร์ลิงค์ในอัตราเมื่อเงินตราทั้งสองอยู่ในมาตราทองคำ คือ 11 บาทต่อปอนด์

เหตุที่บังคับให้วินิจชัยเช่นนี้คือ โภคกิจของประเทศ รายได้ของประเทศสยาม เกิดจากการกสิกรรมแทบทั้งสิ้น ราคาสินค้าได้ตกต่ำอย่างมากมาย และราคาเข้าโดยเฉพาะตกต่ำมาก แต่ค่าใช้จ่ายในการทำให้บังเกิดผลและการส่งจำหน่ายมิได้ลดลงตามส่วน จึงกระทำให้เกิดภาวะแก่ชวานาและลทหนี่ซึ่งจะเกินกว่าที่ทนได้

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้หลงไปว่าการเปลี่ยนราคาเงินเป็นการแก้โภคกิจตกต่ำได้อย่างถาวรและสมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ดี เหตุการณ์ตั้งแต่เดือนกันยายนที่ล่วงมา เมื่อประเทศอังกฤษออกจากมาตราทองคำแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าราคาบาทโดยอัตราทองคำที่สูงอยู่นั้นเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่กระทำให้รายได้ของชวานาตกต่ำลงอีก สถิติดังต่อไปนี้แสดงว่าการค้าของประเทศสยาม คือทั้งสินค้าขาออกและสินค้าขาเข้า กระทำติดต่อกันโดยมากกับประเทศที่ใช้เงินตราอันมีค่าเป็นไปตามราคาสเตอร์ลิงค์

	ยอดรวม	สินค้าขาเข้า	สินค้าขาออก
การค้าขายกับประเทศที่ใช้เงินตรา			
ตามสเตอร์ลิงค์	52.1 %	43.3 %	56.1 %
ตามมาตราทองคำ	20.2 %	28.0 %	13.8 %
ตามมาตราเงิน	27.5 %	24.3 %	30.1 %

นอกจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วนี้ ราคาแห่งเงินตราเป็นปัจจัยในพฤติกรรมที่เป็นอยู่ บัดนี้อย่างเดียวกัน ซึ่งรัฐบาลสามารถจัดทำได้นั้นที่ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ นั้นอยู่นอกอำนาจของรัฐบาลที่จะบีบบังคับไปถึงได้ หรือมีฉะนั้นจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ด้วยวิธีการซึ่งถ้าจัดทำ จำต้องใช้เวลานาน

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงราคาเงินตราจะกระทบกระเทือนบุคคลทั่วทุกชั้นต่างกันไป แต่ในที่สุดความเจริญแห่งผู้ประกอบการงานทำการค้า และพวกเจ้าหน้าที่และความมั่นคงในการเงินของรัฐบาลเองย่อมจะได้รับผลอันเนื่องมาจากความเจริญมั่งคั่งของผู้ออกให้กำเนิดสินค้า

ในการทำงานประมาณประจำปีให้เข้าสู่คุณภาพ รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจำเป็นต้องดำเนินนโยบายที่ค่อนรายจ่ายเข้มงวด และทั้งออกพระราชบัญญัติเก็บภาษีอย่างใหม่ ๆ การเปลี่ยนใช้มาตราใหม่จะกระทบกระเทือนงบประมาณเป็นส่วนน้อย เพราะรายจ่ายทางต่างประเทศได้ตั้งตามราคาทองคำเดิมของปอนด์สเตอร์ลิง คัมแพนทั้งหมดคือในอัตรา 11 บาทต่อหนึ่งปอนด์

ความตกลงของรัฐบาลในการใช้มาตราใหม่นี้ มีใจว่าเนื่องจากความไม่สามารถที่จะรักษาราคาทองคำแห่งเงินบาท บังค่วนี้มีความไว้อย่างเต็มที่ในความสามารถที่จะรักษาความมั่นคงแห่งทุนสำรองเงินตรา

ฐานทุนสำรองเงินตราตามมาตราใหม่เป็นดังนี้

<u>ธนบัตรออกใช้</u>	111,947,890	บาท
<u>ทุนสำรอง</u>		
(ก) ทองคำและค่าปริวรรตแห่งทองคำ		
ในอัตรา 11 บาท ต่อปอนด์	78,724,448	บาท
(หมายเหตุ จำนวนนี้เท่ากับ 70.35 % ของธนบัตรออกใช้)		
(ข) เหรียญบาท	43,372,064	บาท

ภาคผนวก ข

พระราชบัญญัติเงินตราแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2475

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช 2471

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยบทมาตราต่อไปนี้
มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติเงินตราแก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2475"

มาตรา 2 ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้เติมบทบัญญัติดังต่อไปนี้ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พุทธศักราช 2471 เป็นวรรค 2

"ปอนด์สเตอร์ลิงคหมายความว่า หน่วยเงินตราของประเทศเกรตบริเตนและหลักทรัพย์สเตอร์ลิงคหมายความว่า หลักทรัพย์ที่ไซคนและคอกเบี้ยด้วยปอนด์สเตอร์ลิงค"

มาตรา 4 ให้ยกเลิกมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช 2471 และให้ใช้ความดังต่อไปนี้แทน

"มาตรา 11 (1) ให้เสนาบดีรับหรือจ่ายปอนด์สเตอร์ลิงคแลกเปลี่ยนโดยทันทีกับเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ณ สถานที่ใด และโดยอัตราใดแล้วแต่จะประกาศเป็นครั้งคราว อัตราที่กล่าวนี้ให้กำหนด 11 บาทต่อหนึ่งปอนด์สเตอร์ลิงค คิดค่าใช้ในการรับหรือจ่าย เพิ่มหรือลดแล้วแต่กรณี

(2) ผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีสิทธิที่จะขอแลกเปลี่ยนตั้งว่านั้นในจำนวนเงินต่ำกว่าห้าหมื่นบาท"

มาตรา 7 ให้ยกเลิกมาตรา 17 ก. แห่งพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช 2471 ที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติเงินตราแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2473 และให้ใช้ความดังต่อไปนี้แทน

"มาตรา 17 ก. (1) ท่านว่าเป็นการชอควยกฎหมายที่เสนาบดีจะขายส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งเหรียญบาทในทุนสำรอง

(2) ให้ใช้ผลแห่งการขายนี้ซื้อปอนด์สเตอร์ลิงค์ ทองคำ หรือค่าปริวรรตแห่งทองคำ และปอนด์สเตอร์ลิงค์ ทองคำ หรือค่าปริวรรตแห่งทองคำนั้นให้ถือเป็นทุนสำรอง

มาตรา 8 ให้ยกเลิกสองวรรคหลังในมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช 2471 และให้ใช้ความดังต่อไปนี้แทน

"ราคาทองคำ หรือค่าแห่งปริวรรตทองคำ หรือหลักทรัพย์ที่แสดงในบัญชีย่อตั้งกล่าวมานี้ ให้ใช้ราคาปอนด์สเตอร์ลิงค์ที่ได้ที่ไว้ประจำปีครั้งหลังที่สุด หรือถ้าเป็นรายที่ได้ซื้อภายหลังการที่ราคาประจำปีครั้งหลังสุดก็ให้แสดงราคาที่ซื้อ

ในการทำบัญชีย่อตั้งกล่าวมานี้ ปอนด์สเตอร์ลิงค์ หรือราคาปอนด์สเตอร์ลิงค์แห่งทองคำ ค่าปริวรรตแห่งทองคำ หรือหลักทรัพย์ ซึ่งถือไว้เป็นทุนสำรองให้เปลี่ยนแปลงเป็นบาทโดยอัตรา 11 บาทต่อหนึ่งปอนด์สเตอร์ลิงค์"

มาตรา 9 ให้ยกเลิกมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา 2471 และให้ใช้ความดังต่อไปนี้แทน

"มาตรา 23 ห้ามมิให้จำหน่ายธนบัตร เว้นไว้แต่จ่ายแลกเปลี่ยนกับ

(ก) ธนบัตรที่จำหน่ายออกไปก่อนแล้ว ซึ่งขณะนั้นต้องถอนคืนจากธนบัตรออกใช้

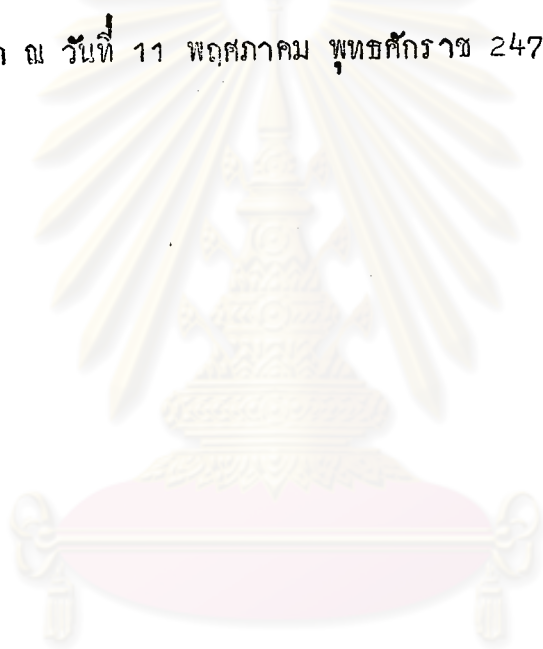
(ข) ปอนด์สเตอร์ลิงค์ซึ่งจะต้องรับขึ้นบัญชีเป็นทุนสำรองทันทีโดยอัตรา 11 บาทต่อหนึ่งปอนด์สเตอร์ลิงค์

(ค) ทองคำ หรือค่าปริวรรตแห่งทองคำ ซึ่งจะต้องรับขึ้นบัญชีเป็นทุนสำรองทันทีตามราคาในวันที่ยื่น"

มาตรา 10 ให้ยกเลิกมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติเงินตราพุทธศักราช 2471 และให้ใช้ความดังต่อไปนี้แทน

"มาตรา 24 ความรับผิดทั้งหลายของรัฐบาลในการชำระเงินอันเป็นค่าแห่งธนบัตรนั้นเมื่อเสนาบดีได้จ่ายปอนด์สเตอร์ลิงค์ตามบทบัญญัติแห่งมาตรา 11 โดยรับขึ้นธนบัตรแล้ว ให้ถือว่ารัฐบาลหลุดจากความรับผิดนั้น"

ประกาศมา ณ วันที่ 11 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2475 เป็นปีที่ 8 ในรัชกาลปัจจุบัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ๗

ประวัติ นาย ฮอลล์-แพตช์

เมื่อเซอร์ เอคเวิร์ต กุก พ้นจากตำแหน่งที่ปรึกษาการคลังก็ได้รับอาสาสืบหา
 ผู้ที่เหมาะสมที่จะรับตำแหน่งที่ปรึกษาการคลัง และได้เสนอนายอี แอล ฮอลล์-แพตช์
 (E.L. Hall Patch) เพื่อรับตำแหน่งนี้ ทั้งนี้เนื่องจาก เซอร์ เอคเวิร์ต กุก
 ได้ทราบข่าวว่านายฮอลล์-แพตช์ ได้รับยกย่องอย่างมากจากราชการชั้นสูงในกระทรวง
 การคลังของประเทศอังกฤษว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถมาก เซอร์ เอคเวิร์ต กุกได้สนทนา
 กับนายฮอลล์-แพตช์ จนเป็นที่พอใจแล้วจึงได้แนะนำให้รัฐบาลไทยรับทำสัญญาจ้างนายฮอลล์-
 แพตช์ โดยคำนวณเพราะเกรงว่านายฮอลล์-แพตช์ จะรับงานที่อื่นเสียก่อน นายฮอลล์-แพตช์
 เคยปฏิบัติงานใน Supreme Economic Council และดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้า
 Finance Section of the Interallied Reparatives Commission
 เป็นเวลานาน 5 ปี¹ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุมัติ
 ให้อัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอนทำสัญญาจ้างนายฮอลล์-แพตช์เป็นที่ปรึกษาการคลัง
 ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2473²

¹ ก.จ.ช. บ 2.2 ก/42 พระยาโกมารกุลฯ ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 4 กันยายน พ.ศ. 2473

² ก.จ.ช. บ 2.2 ก/42 เจ้าพระยามหินทรเรือเงินพระยาโกมารกุลฯ, 6 กันยายน พ.ศ. 2473

ภาคผนวก ญ

ประวิติ นายเรย์มอนด์ บี สตีเวนส์ (Reymond B. Stevens)

นายสตีเวนส์รับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงต่างประเทศสืบต่อจาก
 ดร.แฟร์รี่ (Dr. Francis B. Sayre) โดยที่ ดร.แฟร์รี่ได้เป็นผู้เสนอ นายสตีเวนส์
 ให้รับตำแหน่งแทน นายสตีเวนส์ สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard
 College) ใน พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) และโรงเรียนกฎหมาย (Law
 School) ใน พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) สำหรับตำแหน่งงานที่เคยปฏิบัติมาได้แก่

1. สมาชิกของ Legislature of the State of New Hamshire
2. สมาชิกของ United States Congress
3. Council to the Federal Trade Commission
4. Commissioner of the United States Shipping Board
5. United States delegate on the Allied Maritime
 Transport Council

นายวอเตอร์โลว์ได้วิจารณ์ลักษณะของนายสตีเวนส์ว่า

เป็นคนที่มีความสามารถอย่างมาก มีวิจรรณญาณที่ฉลาดและหลักแหลมและมีความ
 ความรู้สึกที่ซื่อซึ้งทำให้เกิดความประทับใจจากการที่นายสตีเวนส์ไม่ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จทางกานกฎหมาย หรือการเมืองในสหรัฐอเมริกา เพราะมีอคติอันสูง
 สง ซึ่งไม่สามารถจะประนีประนอมกันได้...

¹ Waterlow to Sir Austen Chamberlain, January 28th,
 1927 FO. 371/12535 F 1903/1903/40

ภาคผนวก ฎ

การขายเงินเหรียญบาท

เมื่อรัฐบาลออก พรบ. ฉบับที่ ๑๒๑ ร.ศ. ๑๒๑ และกรมธนบัตรได้ออกธนบัตรใช้กัน
 อย่างแพร่หลายความนิยมในการใช้เงินเหรียญบาทจึงลดลงเป็นลำดับ เหรียญบาทได้
 กลับเข้ามาอยู่ในกระทรวงพระคลังฯ เป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อรัฐบาลออกพรบ. เงินตรา
 พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งเทียบค่าเงินบาทกับของค่าในขณะที่ยังราคาเนื้อเงินกำลังตกต่ำ กระทรวง
 พระคลังฯ ต้องรับเงินเหรียญบาทมาเป็นจำนวนมากมาย กระทรวงพระคลังฯ จึงเห็นว่า

... เห็นได้ชัดว่าราษฎรสิ้นความนิยมในเงินเหรียญบาทเมื่อการณเป็นดังนี้ ถ้า
 กระทรวงพระคลังฯ จะขึ้นจำหน่ายเงินเหรียญบาทออกไป เงินเหรียญนั้นก็กลับ
 กลับคืนเขาคูดังมาขึ้น แลกธนบัตร ทำให้กรมพระคลังฯ ings ทั่ว เพราะเงิน
 เหรียญบาทที่รับแลกขึ้นไว้นั้นจะนำไปแลกธนบัตรจากกรมเงินตราไม่ได้
 ... จึงคิดไปในทางขายเงินในเหรียญบาทนั้น...^๑

อย่างไรก็ตามกระทรวงพระคลังฯ ก็ยังมีความเห็นขัดแย้งกันว่าควรจะขายเงิน
 เหรียญบาทเมื่อใด เพราะเกรงว่าเนื้อเงินอาจกลับขึ้นราคาอีกและกระทรวงพระคลังฯ
 จะถูกตีเตียน แต่ราคาเนื้อเงินกลับตกต่ำลงอีก กระทรวงพระคลังฯ จึงได้ขอให้รัฐบาล
 พิจารณานโยบายนี้อีกครั้งหนึ่งในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๓

^๑ ก.จ.ช. แพ้ม ร.๗ ค. ๑/๓๙ คำแถลงการณ์ในเรื่องการขายเงินเหรียญบาท

เงินเหรียญบาทที่รัฐบาลถืออยู่มีเป็นจำนวนมากคือ ถืออยู่ทางเงินตรา 52 ล้าน บาทและถืออยู่ทางคงพระคลัง 23 ล้านบาท การที่ประเทศไทยใช้มาตราทองคำทำให้ เนื้อเงินในเหรียญบาทไม่มีค่าเต็มบาท รัฐบาลจึงไม่สามารถใช้สิ่งที่ไม่มีความจริง ๆ เพราะ จะเป็นการลดค่าเงินตรา แต่ก็ไม่สามารถถือเป็นทุนสำรองธนบัตรได้ เพราะตามพระราช บัญญัติเงินตราแล้วรัฐบาลสามารถถือได้เพียง 52 ล้านบาทเท่านั้น การเก็บสะสมไว้เฉย ๆ ก็ไม่ได้ประโยชน์อันใด พระยาโกมารกุลฯ จึงเห็นว่า

... เรื่องเงินเหรียญบาทมากมายนี้เป็นเหตุสำคัญเหตุหนึ่งซึ่งช่วยทำให้การเงินของ เราถึงตัวเสียเหลือเกินในเวลานี้ เพราะผลประโยชน์ที่เก็บเข้ามาเป็นเงิน เหรียญบาท เก็บมาเก็บไว้เฉย ๆ¹

ส่วนราคาเนื้อเงินก็ลดต่ำลงเรื่อย ๆ เนื่องจากมีการขุดแร่เงินมากขึ้น แต่ไม่ นิยมใช้โลหะเงินเป็นหลักเงินตรา เมื่อประเทศต่าง ๆ นิยมใช้มาตราทองคำมากขึ้น ราคา เนื้อเงินก็ตกต่ำลง สำหรับประเทศไทยนั้นราคาเนื้อเงินในเหรียญบาทมีเพียง 26 สตางค์ เท่านั้น

พระยาโกมารกุลฯ ได้ปรึกษาเรื่องเงินเหรียญบาทกับเซอร์ เอคเวิร์ต คุณว่า

... เงินเหรียญบาทจะเป็นปัญหาอันหนึ่งในการคลังของสยาม... วิธีแก้ ความยากนี้ก็มิวิธีเดียวแต่ขายเสียคือเอาเงินไปประโยชน์ของเราไปแลกทองคำ คำแต่เซอร์ เอคเวิร์ต คุณขอรองว่าให้หาพระพุทธรูปไปคู่อีกสักหนอยกอน เพื่อราคาจะดีขึ้นบางถายลงไปในเวลานั้นราคาเอาณสละ 21 7/16 เปนส์-

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ก.จ.ช. แพ้ม ร. 7 ค. 1/39 พระยาโกมารกุลฯ ทูลเกล้าฯ พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าฯ, 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2473.

แล้วภายหลังราคาที่ดิน ข้าพระพุทธเจ้าจะถูกตำหนิ ข้าพระพุทธเจ้าจึงรถให้
มาจนบัดนี้ เมื่อเรารู้ว่าใครรับจดหมายจากเซอร์ เอคเวอรัค ก็ส่งมาจาก
อียิปต์ ยอมรับมาว่าไม่เคยเห็นเหมือนกันว่าเมื่อไรราคาของจะขึ้น ...¹

ส่วนนายฮอลล์-แพตซันวิตกเกี่ยวกับปัญหานี้อย่างมาก เพราะเกรงว่าต่อไป
อาจจะขายเหรียญบาทไม่ได้เลยก็ได้ และได้แสดงความเห็นว่า

... การรอไปอย่างไม่มีกำหนดที่จะให้ราคาขึ้นนั้นเป็นการไม่หมุนเงินเลย และ
นโยบายนั้นเป็นนโยบายหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่ารัฐบาลไทยไม่ควรดำเนินต่อไป
อีก... และข้าพเจ้าขอแนะนำว่านโยบายที่เหมาะสมที่สุดคือจัดการกับเงินเหรียญ
บาทที่อยู่อยู่ครึ่งหนึ่งโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเพิกเฉยต่อการวิพากษ์
วิจารณ์อันอาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำนี้โดยไม่ต้องสงสัย²

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้วจึงเห็นพ้องกันว่า การเก็บเงิน
เหรียญบาทไว้คอยให้ราคาเนื้อเงินขึ้นนั้นเป็นการเสี่ยงโชค เพราะไม่สามารถคาด
หมายได้ว่าเนื้อเงินจะมีราคาสูงสุดเมื่อใด รัฐบาลจึงได้ตกลงขายเนื้อเงินในเหรียญ
บาทที่เป็นส่วนของกรมเงินตราแม้ว่าจะต้องถูกติเตียนก็ตามเพราะเห็นว่า

... ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนี้จริงๆ จะแลเห็นเองว่าถึงจะขายราคาสักเท่าใดก็
ยังโคตของค่ามาทูนหลังจกนบัตร ดีกว่าที่จะเก็บเงินเหรียญบาทที่มีเนื้อเงินอัน
ราคาไม่แน่นอน และค่าไม่ถึงบาทจริง ๆ ไว...³

¹ เพิ่งอ้าง.

² เพิ่งอ้าง.

³ คำแถลงการณ์... อ้างแล้ว.

พระยาโกมารกุลฯ จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตขายเหรียญบาท โดยจัดการกับบริษัทนายหนาให้ค่อยๆจำหน่ายตามจำนวนที่บริษัทเห็นสมควร เป็นคราวๆไป แต่การจำหน่ายเงินนี้จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องแก้ไขเพิ่มเติมพรบ. เงินตราด้วย แม้ว่าเรื่องนี้จะ เป็น เรื่องของกระทรวงพระคลังฯ ก็ตาม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็ทรงเห็นว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงพาณิชย์ฯ ด้วย เพราะการขายเหรียญบาทอาจกระทบกระเทือนการค้าในประเทศ¹ พระยาโกมารกุลฯ ยอมรับว่าสาเหตุที่ราคาเงินตกต่ำลงบ้าง เนื่องจากการนำเงินออกขายเป็นจำนวนมาก เช่น รัฐบาลอินเดีย เคยเคยกระทำมาแล้ว แต่การที่กระทรวงคลังฯ จะถอนขายเงินเป็นจำนวนน้อยก็คงไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงการค้าของประเทศ อย่างไรก็ตาม พระยาโกมารกุลฯ ได้เสนอให้รัฐบาลรีบจัดการขายเหรียญบาท เพราะการที่ราคาเนื้อเงินตกต่ำลงอาจทำให้สันนิบาตชาติขอให้รัฐบาลต่างๆ เก็บเงินไว้ก่อนก็ได้² แต่เนื่องจากกรมพระกำแพงเพชรฯ ทรงเห็นว่าการขายเงินอาจจะมีผลต่อการค้าบางและการขายเงินก็อาจจะได้ราคาต่ำมาก พระยาโกมารกุลฯ จึงขอพระราชทานให้มีอำนาจขายโดยพระบรมราชานุญาตออกพรบ. เงินตราแก้ไขเพิ่มเติมเท่านั้น และเมื่อออกพรบ. แล้วจะขายเมื่อใดก็ยอมเป็นอำนาจของกระทรวงพระคลังฯ³

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ออกพระราชบัญญัติเงินตราแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อให้เสนาบดีกระทรวงคลังฯ มีอำนาจขายเงินเหรียญบาทของกรมเงินตราได้ และให้ผลจากการขายนั้นชื่อทองคำหรือปวิวรรตทองคำเป็นทุนสำรองธนบัตร เพื่อทำให้ฐานะการเงินของประเทศดีขึ้น

¹ ก.จ.ช. แพนม ร.7 ค. 1/39

เจ้าพระยามหิธรเรียนพระยาโกมารกุลฯ, 17 มี.ค. พ.ศ. 2473

² ก.จ.ช. แพนม ร.7 ค. 1/39

รายงานเสนาบดีสภาที่ 39/2473, 2 มี.ค. พ.ศ. 2473

³ ก.จ.ช. แพนม ร.7 ค. 1/39

รายงานเสนาบดีสภาที่ 40/2473, 4 มี.ค. พ.ศ. 2473

กระทรวงคลังฯ ได้ดำเนินการขายเหรียญบาทด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่งและ
 เริ่มลดหารายละเอียดว่าควรจะขายในตลาดใดที่เหรียญเงินนั้นจะไม่กลับมาสู่ประเทศไทย
 อีกเพราะกระทรวงคลังฯ ไม่สามารถหลอมเหรียญเงินก่อนที่จะส่งไปขายได้เนื่องจากทอง
 เงินค่าเงินจ่ายเป็นจำนวนมาก ในที่สุดกระทรวงคลังฯ ก็ตัดสินใจขายในตลาดลอนดอน¹
 พระยาโกมารกุลฯ ได้ปรึกษากับสมเด็จพระนครสวรรค์พร้อมด้วยกรมพระกำแพงเพชรฯ
 ในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2474 เกี่ยวกับตลาดที่จะขาย จำนวนและวิธีการขายเหรียญ
 เงินและได้เห็นพ้องกันว่าควรจะดำเนินการเป็นขั้นๆ ด้วยความระมัดระวัง การจำหน่าย
 อย่างกว้างขวางอาจทำให้เกิดความระส่ำระสายและทำให้ราคาเนื้อเงินซึ่งขึ้นๆ ลงๆ อยู่
 แล้วตกลงอีก พระยาโกมารกุลฯ จึงได้ติดต่อให้เซอร์ นิวตัน สแตบ (Sir Newton Stabb)
 จัดการถอนขายเงินเหรียญบาทครั้งละน้อยๆ ตลอดมา² เพื่อมิให้ราคาเงินตก ส่วน
 การขายรัฐบาลขอให้ขายเป็นเงินแท่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 20 ล้านออนซ์ เมื่อปรากฏว่า
 มีเนื้อเงินจำหน่ายในตลาดมากขึ้น เซอร์ นิวตัน สแตบ จึงได้แนะนำให้รัฐบาลไทยเสนอขาย
 เหรียญเงินที่เหลือทั้งหมดให้แก่ธนาคารฮ่องกงซึ่งธนาคารก็ยอมรับซื้อโดยมีเงื่อนไขว่าจะ
 ต้องส่งเงินถึงลอนดอนภายในเดือนสิงหาคม แต่พระยาโกมารกุลฯ เห็นว่าอาจจะส่งไม่ทัน
 จึงขอให้เลื่อนไปเดือนกันยายน เงินที่ขายให้ธนาคารฮ่องกงมีประมาณ 1,355,000 ออนซ์
 รวมกับจำนวนขายปลีกได้เป็นจำนวน 20 ล้านออนซ์³ ตามที่รัฐบาลต้องการและการขาย

¹ คำแถลงการณ์... อ้างแล้ว

² ก.จ.ช. แฟ้ม ร.7 ค. 1/39

รายงานประชุมอภิรัฐมนตรีครั้งที่ 22/2474, 27 ส.ค. พ.ศ. 2474

³ เพ็ญอ้าง.

ได้สิ้นสุดลงในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2474 คิดเป็นเงินเหรียญบาท 42 ล้านบาท¹
 รายราคาบาทละ 27-26-25 สตางค์ได้ราคาประมาณ 11 ล้านบาท² เงินที่ขายได้นี้
 สมเด็จพระนครสวรรค์มหาบุรุษเห็นควรให้เพิ่มเป็นทุนสำรองทองคำ³

เมื่อรัฐบาลได้ขายเงินเหรียญบาทไปแล้วก็ปรากฏว่าประเทศอังกฤษออกจาก
 มาตรการทองคำและราคาเนื้อเงินก็สูงขึ้น รัฐบาลจึงถูกกำหนดให้ขายเงินเหรียญบาท
 ไปในขณะที่ราคาตกซึ่งรัฐบาลก็ได้ยอมรับความผิดพลาดครั้งนี้ว่า

...ถ้าจะมีผู้ถามว่าถ้ารอไว้ขายในเวลานี้ ซึ่งราคาเนื้อเงินสูงกว่าในเวลา
 นั้น จะมีใครเงินตาขายดีกว่าหรือ จะขอตอบว่าขายเวลานี้จะไ้ดีกว่าหรือ
 มากกว่าจริงแต่คงไม่กล้ามาแฉว่าขายนี้ รัฐบาลได้ตัดสินใจแล้วว่าจะ
 กระทำโดยไม่กลัวคำติเตียนในข้อว่าขายราคาตก อนึ่งการที่ราคาเนื้อเงินสูง
 ขึ้นครั้งนี้ก็เพราะค่าของสเตอร์ลิงลดลง เนื่องจากว่าประเทศอังกฤษออกจาก
 มาตรการทองคำ เป็นธรรมชาติอยู่เองเมื่อถูกขู่ของสเตอร์ลิงตก ค่าของโลหะทั้ง
 หลายก็ย่อมสูงขึ้น และใครเล่าจะมีปัญญาหาความประเทศอังกฤษจะออกจากมาตรา
 ทองคำ...⁴

¹ รัฐบาลส่งเงินเหรียญบาทไปขายจำนวน 43,052,000 บาทเนื่องจากคำนวณ
 เชื่อความสึกหรอเนื้อเงินไม่กี่และส่วนที่อาจจะสูญเพลิงในเวลาหลอมด้วย

คำแถลงการณ์...อ้างแล้ว.

² เนื้อเงิน 20 ล้านออนซ์ขายได้เป็นเงิน 1,060,963 ปอนด์ 10 ชิลลิง 10 เพนนี
 หักค่าขนส่ง ค่าประกันภัย ค่าหลอมเป็นแท่ง และค่านายหน้าแล้ว คิดเป็นเงินได้สุทธิ 1 ล้าน
 ปอนด์สเตอร์ลิง

คำแถลงการณ์...อ้างแล้ว

³ รายงานประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ 22/2474 อ้างแล้ว

⁴ คำแถลงการณ์...อ้างแล้ว.

ภาคผนวก ฎ

การซื้อทองคำ

เมื่อเงินปอนด์สเตอร์ลิงราคาตก รัฐบาลก็เฝ้าคัดสนใจใช้เงินสำรองลดหนี้บางส่วนที่ถอนออกไปซื้อทองคำเป็นทุนสำรองพิเศษ เนื่องจากเกรงว่าราคาเงินปอนด์จะตกลงอีก นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดวาระราคาสเตอร์ลิงจะตกลงอีกอย่างแน่นอน รัฐบาลจึงควรซื้อทองในขณะที่เงินสเตอร์ลิงยังทรงตัวอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโกมารกุลฯ ซื้อทองเป็นคราวๆ¹ พระยาโกมารกุลฯ ได้ดำเนินการซื้อทองโดยการถอนเงินฝากประจำที่ธนาคาร National Provincial Bank ในลอนดอนซึ่งมีจำนวน 1,637,325 ปอนด์สเตอร์ลิง² ออก 95% เพื่อซื้อทองคำแท่งและฝากไว้ที่ธนาคาร Bank of England³

พระยาโกมารกุลฯ ได้จัดการซื้อทองคำเป็นคราวๆ และเมื่อถึงสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 กระทรวงคลังฯ ได้ซื้อทองรวม 10 ครั้ง คิดเป็นน้ำหนักเนื้อทอง 92,370.267 ออนซ์ รวมเป็นเงิน 554,601 ปอนด์ 9 จิลลิง 1 เพนนี สำหรับการซื้อทองในคราวแรก

¹ ก.จ.จ. แห่ง ร.7 ค. 1/44 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงพระยาโกมารกุลฯ, 29 ม.ค. พ.ศ. 2474

² เงินฝากนี้มี³ รายนามกำหนดวันที่ 4 มีนาคม, 16 มีนาคม และ 21 มีนาคม รัฐบาลต้องเสียดอกเบี้ย 2% ในการถอนเงินก่อนกำหนด

³ ก.จ.จ. แห่ง ร. 7 ค. 1/44 พระยาโกมารกุลฯ หลงเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 29 ก.พ. พ.ศ. 2474

นี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับรัฐบาลขายเงินปอนด์ราคาต่ำเกินไป
ขึ้น¹ กระทรวงคลังฯ ได้ซื้อทองอีกสองคราวคือคราวแรก 13 ครั้งเป็นเงิน
652,171-6-5 ปอนด์สเตอร์ลิงและคราวที่สองเป็นเงิน 345,835-15-0 ปอนด์สเตอร์ลิง

เนื่องจากการถอนเงินสเตอร์ลิงซื้อทองคำให้รัฐบาลต้องเสียดอกเบี้ยเพิ่มขึ้น
และนอกจากจะไม่ได้รับดอกเบี้ยเงินฝาก 4.5% แล้วยังต้องเสียค่าดอกเบี้ย 2% เพราะ
ถอนเงินก่อนกำหนดอีกรัฐบาลจึงได้ตัดสินใจยุติการซื้อทอง²

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ก.จ.ช. แพ้ม ร.7 ค. 1/44 รายงานประชุมอธิรัฐมนตรีครั้งที่ 54/2474

2 มี.ค. พ.ศ. 2474

² ก.จ.ช. แพ้ม ร.7 ค. 1/44 รายงานประชุมอธิรัฐมนตรีครั้งที่ 3/2475,

8 เม.ย. พ.ศ. 2475

ภาคผนวก ๕

ประวัติ นายเจมส์ แบกซ์เตอร์ (James Baxter)

นายแบกซ์เตอร์อายุ 45 ปี สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเซนต์แอนดรู
เคยร์ชราชการในประเทศอียิปต์ และตำแหน่งครั้งสุดท้ายคือ เลขานุการคลังของอียิปต์
เซอร์ เอคเวิร์ด คุณ เห็นว่านายแบกซ์เตอร์เหมาะสมที่จะปฏิบัติงานในประเทศไทยทั้ง
ในด้านความรู้ทางเทคนิคและคุณสมบัติส่วนตัว¹ รัฐบาลไทยจึงได้ทำสัญญาจ้างนายแบกซ์เตอร์
เป็นที่ปรึกษาการคลังต่อจากนายฮอดดจ์-แพทซ์² และทำสัญญาจ้างในวันที่ 13 กันยายน
พ.ศ. 2475 โดยมีสัญญาเช่นเดียวกับนายฮอดดจ์-แพทซ์ คือกำหนดสัญญา 3 ปี อัตราเงิน
เดือนปีละ 3,000 ปอนด์ และจ่ายจริงปีละ 3,375 ปอนด์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹MFA. Prince Damras to Phya Srivisar, August 17th, 1932.

²MFA. Phya Sriyisar to the Siamese Minister, London,
August 20th, 1932.

ประวัติการศึกษา

นางสาวมยุรี นกยูงทอง สำเร็จอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2514 เข้าศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 11 เมื่อ ปีการศึกษา 2515
สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรชั้นสูงเมื่อปี พ.ศ. 2516

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย